

**TAMNI OBLACI NAD
EVROPOM**

Tomislav Jakić

TAMNI OBLACI NAD EVROPOM

Tomislav Jakić

Pisac, novinar

Rezime

Model po kojem je Ravel komponirao svoj Valcer bez i najmanje zadržke bi se mogao primijeniti na današnju Evropsku uniju, odnosno na stanje u kojemu je ona trenutno i na perspektive što se gotovo nužno nameću iz toga stanja. Ono što je Unija bila, bolje rečeno: što je trebala biti, nestaje. Umjesto toga dolazi nešto novo. Hoće li to novo biti korjenita transformacija EU, ili krah ambicioznog i vizionarskog projekta koji je trebao onemogućiti svaki budući rat na evropskom kontinentu i pretvoriti ga u svojevrsno rasadište mira za cijeli svijet, to ostaje da se vidi. Moguće je i jedno i drugo.

Ključne riječi: Evropska Unija, politička integracija, NATO, izbjeglička kriza

Berlinski su simfoničari svoj tradicionalni koncert u predvečerje Stare godine 2015. završili relativno manje poznatim valcerom Mauricea Ravela. Djelo je komponirano u vrijeme Prvoga svjetskog rata i svakome tko ga sluša dočarat će atmosferu trenutka u kojemu je propadalo, odlazilo u nepovrat „ono staro“, a rađalo se nešto novo, ne nužno i bolje, odnosno dobro. Prepoznatljivi elementi klasičnog, moglo bi se reći „straussovskog“ valcera uporno se pokušavaju probiti, ali svaki puta zaguše ih i zagluše neki novi, mračni tonovi, da bi cijela kompozicija završila u gotovo apokaliptičnim akordima.

Model po kojem je Ravel komponirao svoj Valcer bez i najmanje zadržke bi se mogao primijeniti na današnju Evropsku uniju, odnosno na stanje u kojemu je ona trenutno i na perspektive što se gotovo nužno nameću iz toga stanja. Ono što je Unija bila, bolje rečeno: što je trebala biti, nestaje. Umjesto toga dolazi nešto novo. Hoće li to novo biti korjenita transformacija EU, ili krah ambicioznog i vizionarskog projekta koji je trebao onemogućiti svaki budući rat na evropskom kontinentu i pretvoriti ga u svojevršno rasadište mira za cijeli svijet, to ostaje da se vidi. Moguće je i jedno i drugo.

Evropska se unija rodila iz Zajednice za uglj i čelik, prve unutarevropske integracije kojom se gotovo neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata nastojalo zaliječiti ratne rane, umanjiti animozitete među dojučerašnjim neprijateljima i naći osnovu za neku buduću suradnju kroz kooperaciju na ekonomskom planu. Stoga se i cijela ideja evropske integracije (u vrijeme Hladnoga rata to se, naravno, odnosilo samo na Zapadnu Evropu) kroz dugi niz godina artikulirala kroz sve razrađenije i konkretnije, ali i sveobuhvatnije oblike suradnje na gospodarskom polju. Stoga i ne čudi što je cijeli projekt u neko doba nosio i naziv Evropsko zajedničko tržište. No, evropski političari, poneseni idejom onemogućavanja budućih ratova, shvatili su da moraju ići idalje, putem političke integracije. I tu počinje zapravo ono čemu danas svjedočimo, koliko god se to na prvi pogled moglo činiti paradoksalnim.

Prvo jasno zvono na uzbunu oglasilo se naime onda, kada nije prošao projekt evropskog ustava, kada je odbačeno i samo ime „ustav“, a iz dokumenta, kakav je preživio prilično radikalno redigiranje izbačeni su kao službeni simboli ujedinjene Evrope i plava zastava sa žutim zvjedicama

poredanima u krug, i Beethovenova Oda radosti. Istina, ta zastava se i dalje koristi (ali ne u svim zemljama EU, Poljska ju je nedavno skinula sa svih državnih institucija), a Odu radosti izvodi se kao dug tradiciji, možda bi bilo točnije reći: kao tužaljku nad propalim projektom.

Pokazalo se tada da su evropski nacionalizmi daleko jači od bilo kakve ideje o zajedničkom evropskom identitetu. Svako razmišljanje o makar i dalekoj perspektivi stvaranja Sjedinjenih evropskih država, u začetku je ugušeno obranom nacionalnih suvereniteta. Doduše, stvorena je i u priličnoj mjeri (barem na papiru, sudeći prema hrvatskim iskustvima) kategorija „evropske pravne stečevine“, zemlje članice EU svoja su zakonodavstva mijenjala u skladu s tom „evropskom vrijednošću“, u pristupnim pregovorima koji jesu postajali sve teži, kako je broj članica (nakon završetka Hladnoga rata) rastao, morali su se prihvaćati i ispunjavati evropski kriteriji, ali – a to je iskustvo što ga tek treba analizirati – nakon što bi Unija u predpristupnim pregovorima dala „zeleno svjetlo“ za pojedina poglavlja i nakon što bi neka zemlja postala punapravnom članicom, na ispunjavanje preuzetih obveza gotovo da se i nije gledalo. I više od toga: nisu postojali nikakvi mehanizmi za sankcioniranje neizvršavanja onoga što je obećano. Tako da su nacionalizmi, zaodjenuti u ruho obrane nacionalnih suvereniteta, a usprkos zaklinjanju kako će ujedinjena Evropa biti „jedinstvo različitosti“, postali jedna od ključnih prepreka da ujedinjena Evropa postane ono što je i trebala postati (i što je, naprimjer, francuski predsjednik Charles de Gaulle, imao na umu kada je govorio o Evropi od Atlantika od Urala). I makar je bilo proklamirano da će Evropa imati usklađenu i dogovorenu zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, makar su imenovani komesari („ministri“) za pojedina područja, Evropa nikada, ni u jednome bitnom pitanju, nije uspjela pronaći zajednički jezik, odnosno progovoriti jednim jezikom.

A to je išlo na ruku Sjedinjenim Državama koje se, kako vrijeme prolazi, svojim „pokroviteljstvom“ nad Evropom ukazuju kao drugi ključni čimbenik koji sprječava da Evropa postane ono što bi trebala biti. I ne samo trebala, nego i mogla. Cijelo vrijeme trajanja Hladnoga rata Amerika je, kroz Atlantski pakt u prvome redu, ali i kroz bilateralne odnose s pojedinim članicama današnje Evropske unije, snažno utjecala na ono što se, sasvim pogrešno, percipiralo kao evropska politika. Bila je to manje-više američka politika za provođenje za koju su samo korišteni evropski „majstori“. Mada je NATO bio, na papiru barem, organizacija za obranu Zapadne Evrope od

mogućeg sovjetskog napada, glavni zapovjednik te vojno-političke organizacije uvijek je bio – američki general. I nije slučajno de Gaulle izveo svoju zemlju iz vojne strukture NATO (što će jedan od njegovih nasljednika poništiti, očito nesposoban odoljeti pritisku s kakvim se legendarni vođa Slobodne Francuske iz vremena Drugoga svjetskog rata s lakoćom nosio). Uz Atlantski pakt i ujedinjena Evropa (zapadna), ma kako se u kojemu trenutku zvala, bila je nedvojbeno u funkciji konfrontiranja s Istokom.

Nakon završetka Hladnoga rata, sloma sustava što ga poznajemo pod imenom socijalistički i disolucije Sovjetskog Saveza, otvorile su se šanse – u teoriji barem – da Evropa snažno krene naprijed prema integraciji, da primanjem novih članica zaokruži ono što je bilo na umu inicijatorima ideje o Zajednici uglja i čelika. Nažalost, to više nije bila Evropa de Gaullea, pa ni Adenauera. U Evropi su na ključnim pozicijama sjedili političari malih formata, a oni koje su njihove zemlje delegirale u institucije ujedinjene Evrope, bili su još manjih formata. Pa je stoga u tišini, bez ikakvog otpora, mada je bilo posve nelogično, prihvaćena formula da svaka post-socijalistička (trazijska) zemlja najprije mora postati članicom NATO-a (koji se, usprkos obećanju danom Gorbačovu, širio prema ruskim granicama), a nakon toga će – uz „blagoslov“ SAD – moći biti primljena i u EU, odnosno Evropsku zajednicu kako se tada još zvala. To je dalo Washingtonu mogućnost da izravno utječe na ritam širenja Evropske unije, ali i da „određuje“ kada će koja zemlja u nju ući. Pa su provjereni saveznici (ovisnici o SAD) dobili mjesta u prvim redovima, dok su se ostali tek morali dokazati, i to ne vjernošću evropskim načelima, nego politici Washingtona.

Ta kobna kombinacija evropskih izvornih nacionalizama s ovisnošću o Sjedinjenim Državama rezultirala je time da se ujedinjena Evropa pretvorila, kako bi Kinezi rekli, u tigra od papira. Njezine su institucije rasle i bujale, dijelile su se zvučne titule, vođene su (u pravilu) jalove rasprave, donošene su rezolucije koje teško da bi izdržale kritički sud iole ozbiljnijeg povjesničara, odnosno poznavatelja političke povijesti. Djelotvornost Unije nije, međutim, rasla, točnije rečeno ono što je predstavljano pod imenom evropske politike bila je američka politika. A toj politici ni u jednome trenutku nije bilo u interesu da se ujedinjena Evropa pretvori u samostalnog čimbenika međunarodnih odnosa koji će se u svjetskoj areni postaviti u ravnopravnu poziciju s drugim „velikim igračima“, kao što su SAD, a sve više i Rusija i Kina (dolazeće sile, poput Indije, Brazila i Južne Afrike da i ne spominjemo).

To ne znači da Washington smjera na raspad Evropske unije. Ne, upravo suprotno. Americi je potrebno zvučno ime ujedinjene Evrope, ali samo ime. Ta Evropa nikada ne smije doseći takav stupanj jedinstva da bi mogla voditi zaista svoju, samostalnu politiku. Washingtonu treba Evropa sastavljena od poslušnih saveznika u kojima će jedan dio ponekada biti i radikalniji od Amerike (to je ona „nova Evropa“ o kojoj je govorio još Dick Cheney) i od starih članica koje neće imati ni snage, ni volje, ni vizije da se tome savezništvu odupru u onome trenutku kada ono počinje biti pogibeljno za projekt evropskog ujedinjenja.

Izbjeglička kriza u drugoj polovici godine 2015. to je savršeno i pokazala i dokazala. Prije svega, ta kriza izravna je posljedica višegodišnje promašene američke politike na Bliskome i Srednjem istoku. Pod izlikom borbe protiv diktatora, a za slobodu naroda, grubom se silom ruše režimi u pojedinim zemljama izvorištima energenata, ili smještenima na rutama energenata prema Evropi i umjesto njih dovode se na vlast marionetski režimi uz „legitimaciju“ slobodnih izbora, pa i po cijenu trajnih unutrašnjih nemira i anarhije (najeklatantniji su primjeri Libija, a unatrag gotovo pet godina i Sirija). Pri tome sve do nedavno nikoga kao da nije smetalo što se u biranju saveznika na terenu ne primjenjuju ama baš nikakvi kriteriji, osim onoga da će „ubijati one koje mi želimo maknuti“. Tako je svojedobno kreirana Al Qaida, a nakon toga Al Nusra, pa u najnovije vrijeme i tzv. Islamska država, krajnje opasni pokret krvožednih ubojica koji iskorištava svoje izopačeno tumačenje islama da bi privukao u svoje redove očajnike koji su izgubili sve (što zbog ratova, što zbog neokolonijalne politike u Trećem svijetu), fanatike, pustolove, patološke tipove, ubojice. Ciljevi su mu daleko ambiciozniji no što je to u prvome trenutku odgovaralo onima koji su ga prizvali u život („jer će se boriti protiv Assada“). No, čak i kada je postalo jasno da izlazi iz okvira originalnih američkih planova (ako je zaista izašao) nije se poduzimalo praktično ništa da bi mu se stalo na kraj. Koliko zbog vlastitih političkih ciljeva, toliko zbog interesa Turske, Katara i još nekih zemalja. Situacija se iz temelja mijenja ulaskom Rusije u borbe u Siriji. Akcije ruskog zrakoplovstva i raketni udari s brodova udaljenih tisućama kilometara pokazali su ne samo djelotvornost današnjih ruskih oružanih snaga, nego su (makar i samo prividno) natjerali Zapad, dakle SAD, da mijenja svoju politiku. Mada žestoke borbe još traju, šanse političkog rješenja danas su svakako veće nego prije početka ruske intervencije. A unipolarni svijet, ideal Washingtona koji je u takvome svijetu nesmetano igrao ulogu „šerifa“, otišao je u prošlost.

A kako se u svemu tome postavila Evropska unija? Prvo, uporno je odbijala priznati, identificirati i jasno odrediti uzroke izbjegličke krize, dakle američku politiku kojoj je i sama sekundirala. Drugo, pokazala se potpuno nesposobnom nositi se s tom krizom, jer niti je bila u stanju predvidjeti ono što se dogodilo (a što je bilo vrlo predvidivo), niti je znala (ili htjela?) efikasno djelovati kada je krenuo izbjeglički val. Treće, umjesto da prozove sve više islamistički orijentiranu Erdoganovu Tursku kao zemlju što je odgovorna za puštanje rijeke izbjeglica prema Evropi, kleknula je pred Turskom, obećala joj velike novce i obnavljanje pregovora o ulasku u Uniju (kamo današnja Turska pripada daleko manje, nego ona od prije nekoliko godina s kojom su pristupni pregovori bili zamrznuti). I, četvrto, možda dugoročno gledano i najvažnije, pokazala se potpuno razjedinjenom, nesposobnom primijeniti načelo solidarnosti, jedan od temelja same ideje o evropskome ujedinjenju. To, kratkoročno gledano, rezultira slabljenjem pozicije Njemačke, do sada nedvojbeno najjače karike u lancu ujedinjene Evrope, slabljenjem pozicije kancelarke Angele Merkel koja je već prisiljena odstupiti od svojeg prvotnoga stanovišta i prikloniti se ideji o „selekciji“ izbjeglica (ekonomski i oni koji bježe od rata, kao da i jedni i drugi nisu žrtve ratova?) i o ograničavanju njihovoga broja. S druge strane, neke od zemalja istočne Evrope „divljaju“, uživajući u tome što nekažnjeno mogu (mada su u članstvu EU) proklamirati politiku dijametralno suprotnu onoj Unije, barem Unije kakva je bila. Cijena je jačanje desnih, dapače radikalno desnih snaga u tim zemljama, povratak na scenu ksenofobije i netolerancije, antisemitizma i svih mogućih „anti“, svrstanih pod zajedničkim nazivnikom antikomunizma. Mada, objektivno govoreći, nikakav komunizam ne prijete ni Evropi, ni bilo kojoj evropskoj zemlji (pa ni Hrvatskoj, u kojoj se nova vlast nakon parlamentarnih izbora formira upravo na osnovi bojovnih pokliča protiv „komunista i njihove djece“).

Evropska je unija, dakle, na razmeđi. Ili će smoći snage i pronaći „svoju dušu“, dakle formulirati i provoditi zajedničku, samostalnu politiku - evropsku politiku, ili će otići u povijest kao ambiciozni projekt za kojega će se dobrohotno reći kako je bio „ispred svojega vremena“. Taktovi valcera po kojima se okretala Evropa sve se slabije čuju. Prevladavaju i nadglasavaju ih, baš kao i u Ravelovom Valceru, neki novi, mračni tonovi. Što oni nagovještavaju, teško je sa sigurnošću reći. Ali, da su se nad Evropom nadvili tamni oblaci, to je sigurno. Koja će generacija i kada doživjeti da se kroz njih probije sunce, pitanje je bez odgovora.

Resume

The model that Ravel applied to compose his La Valse can be applied with a single reserve to the present form of the European Union, that is, the state in which is found today as well as the perspectives almost necessarily derived from that state. What the Union was, or more precisely, should have been, is vanishing. Instead, something new is on the way. Will that new thing be a root transformation of the EU, or a failure of an ambitious and visionary project that was to prevent any future wars in the continent of Europe and turn it into a unique peace hotbed for the whole world, it is still to be seen. Both options are possible.

Keywords: European Union, political integration, NATO, refugee crisis